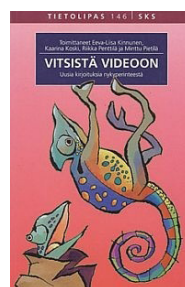
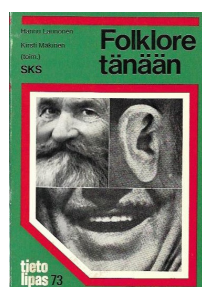

Ajankohtaiset

”Nykyajan” kerrostumia folkloristiikassa

Kaarina Koski ja Tuomas Hovi

Viime keväänä ilmestynyt teos *Kansanperinne 2.0. Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin* analysoi oman aikamme folklorea ja kansanomaista kulttuuria niiden luonnollisissa ympäristöissä. Kirja on viimeisin lenkki folkloristiikassa tehtyjen, nykykulttuuria esittelevien kokoelmien ketjussa. Aiemmat vastaavat teokset ilmestyivät 1970-, 80- ja 90-luvuilla, jonka jälkeen tätä viimeistä saatiin odottaa kauan. Kirja paikkasi ilmestyessään huomattavan aukon. Nykykulttuuria kansankulttuurin näkökulmasta tarkastelevat yleisteokset ovat tärkeitä sekä yliopisto-opetuksessa että osoituksena tutkimusottemme relevanssista myös suuremmalle kotimaiselle yleisölle.

Varhaisia näkökulmia nykyisyyteen

Folkloristien oman nykyajan hyväksyminen relevantiksi tutkimuskohteeksi eteni hitaasti. Vielä 1980-luvulla näytti siltä, että populaarikulttuuria ja oman ajan ilmiöitä tutkittiin vain opiskelijatöinä. Nuoret folkloristit siirtyivät perinteisemmän folkloren pariin, jos halusivat meritoitua vakavasti otettaviksi tutkijoiksi. (Pöysä 1989, 14.) Tilanne on sittemmin muuttunut. Nykykulttuurin folkloristisen tarkastelun kehityksestä voi luoda karkean yleiskäsityksen vertailemalla eri vuosikymmeninä julkaistuja nykykulttuurin kokoelmia, joista *Kansanperinne 2.0* on viides.

Kokoelmien ensimmäinen sukupolvi käsittää kaksi 1970-luvulla julkaistua kokoelmaa. 1970-luvulla oltiin suuren kulttuurisen murroksen äärellä, kun maalaismaisesta elämäntavasta oli siirrytty moderniin ja globaaliin kulttuuriin. Vaikka itse murros ei 1970-luvulla ollut enää uusi, sen haltuunotto kansanrunouden tutkimuksessa oli vasta meneillään.

Hannu Launosen ja Kirsti Mäkisen toimittama *Folklore tänään* (1974) syntyi Äidinkielenopettajien Liiton aloitteesta, ja sen yhtenä juonteena oli uudenlaisen perinteen havainnointi kouluissa. Teos esitteli erilaisia moderneja kansankulttuurin ilmiöitä kuten lastenperinnettä, nykymagiaa ja nykytarinoita ja vertaili niitä perinteisempään folkloreen. Yhtäältä korostui aikojen muutos, jossa aidon, suomalaisen kansankulttuurin ovat korvanneet joko sen epäaidot sovellukset tai kaupallinen, ylikansallinen massakulttuuri. Samalla sananlaskusta on siirrytty iskulauseeseen, myytistä tieteisteoriaan, kansanlaulusta iskelmästä ja sankariepoksista lännenelokuvaan. (Kuusi 1974a; Laaksonen 1974.) Toisaalta painotettiin jatkumoi- ta: esimerkiksi nykytarinoissa tunnistettiin jatkuvuuksia, vaikka etenkin vanhat uskomusaihelmat olivat jo ”kaikonneet sivistyksen tieltä” (Jauhiainen 1974). Etenkin Kuusen käsittelyssä näkyi uusien ilmiökenttien raivaaminen folkloristiikalle, jonka perinteisempien tutkimuskohteiden yhteiskunnallinen relevanssi oli vähenemässä.

Samana vuonna ilmestynyt, Seppo Knuutilan toimittama *Aika on aikaa...* (1974) keskittyi kaupalliseen populaarikulttuuriin kuten elokuvaan, sarjakuviin ja rakkausnovelleihin. Taus- talla oli Kuusen johtama populaarikulttuurin seminaari, jossa sovellettiin ajankohtaisia kan- sanrunoudentutkimuksen menetelmiä kuten rakenneanalyysia populaarikulttuurin tuotteisiin. Matti Kuusi kuvaili populaarikulttuuria kärkevin sanankääntein viestinnän tungoksena, jota kansainvälinen kulttuuriteollisuus syyttää aivoihimme. Sen tarkastelun pontimena oli sen folklorenkaltaisuus ja ikaikaisten kaavojen tunnistaminen näissä uusissakin muodoissa. (Kuusi 1974a; Kuusi 1974b, 12.) Populaarikulttuurista kansakunnan tajuntaan omaksuttuja aineksia kutsuttiin poploreksi – varsinaista folklorea se ei ollut.

”Nykyperinteen” normalisointi

Kun 1970-luvun kokoelmat edustivat Matti Kuusen aikaa, 1980- ja 1990-luvuilla nykykulttuu- rin tutkimusta rohkaiseva hahmo oli Leea Virtanen. Nykyperinteeksi nimetty aines oli niissä edelleen uutuusarvoinen ilmiö, mutta samalla jo kaikenkattava ja arkinen. Jyrki Pöysän toi- mittama *Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä* (1989) rakentuu elämänkaaren ajatukseen osoittaakseen, että lasten ja nuorten lisäksi myös vanhemmat ihmiset ovat kiinnittyneet nykyaikaan. Alkusanoinaan Pöysä toteaa folkloristiikan menneisyyttä luotaavan diakroni- sen tutkimusintressin korvautuneen synkronisella, kun tutkimuksia on alettu yhä enemmän tehdä omien kenttätöiden pohjalta. Urbaani ympäristö ja myös maaseudun moderni elämä otettiin haltuun laajalla rintamalla. Television äärellä analysoitiin sekä ohjelmien sisältöjä että katsomisen ja merkityksen antamisen käytäntöjä.

Eeva-Liisa Kinnusen, Kaarina Kosken, Riikka Penttilän ja Minttu Pietilän toimittamaa teosta *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä* (1996) voi pitää edellisen sisarteoksena ja jatko-osana. Kirja koottiin Leea Virtasen kunniaksi hänen oppilaittensa nykykulttuuria käsittelevien opinnäytteiden pohjalta. Se sisältää lyhyen katsauksen populaarikulttuurin ja modernin folkloren siihenastiseen tutkimushistoriaan, mutta muilta osin menneisyyteen tai jatkumoihin vilkuiltiin enää vähän. Olipa kyse videoiden katselutilanteesta, kaskuista tai kopiohuumorista, aihetta käsiteltiin tässä ja nyt. Toimituskunnan jäsen (Koski) muistelee kuitenkin, että nykyperinnettä esiteltiin edelleen uutena ja erityisenä asiana. Kun teokselle keksittiin nimeä, pohdiskeltiin muun muassa perinteen uusia vaatteita ja asuaan muuttavia kameleontteja. Oli sattumaa, että graafikko Mika Launis taiteili kanteen kaksi kameleonttia, joista toisella on vieläpä yllään takki. Ruskea poplari, kuin valepuvun stereotyyppi, vihjaa mahdollisuuteen, ettemme ehkä tunnista perinnettä uusissa asuissaan.

Internet ja osallistuva kulttuuri

Leea Virtasen jäätyä eläkkeelle 1990-luvulla tutkimuksellinen kiinnostus suuntautui vahvasti toisaalle. "Nykyperinne" luultavasti menetti myös uutisarvonsa, eikä kokoavia teoreettisia kehyksiä sen tarkastelemiseksi ollut. Olipa syy mikä tahansa, seuraavaa kokoelmaa saatiin odottaa peräti 27 vuotta. Etenkin folkloristiikan opettajien näkökulmasta tuosta ajasta suuri osa kului jo vuosi vuodelta syvenevän nolostelun merkeissä. Edellinen kokoelma nykyajan folklorestahan esitteli vielä kopiokonehuumoria ja sanomalehtien seuranhakuilmoituksia, kun tosielämässä relevantti välittymiskanava oli jo internet. Ajankohtaisen yleisteoksen puuttuessa myös folkloristiikan relevanssi nykyajan tutkimisessa saattoi näyttää epäuskotavalta laajemmalle kotimaiselle yleisölle.

Kun kokoelmaa *Kansanperinne 2.0* alettiin vuonna 2020 suunnitella, päällimmäinen tavoite oli aikalaisfolklorea esittelevän perusteoksen päivittäminen. Sen välttämättömiä sisältöjä olisivat digitaalisuuden, internetin ja kaupallisen kulttuurin roolit omaehtoisen kulttuurin käytössä sekä ajankohtaisempi terminologia. Pian kävi kuitenkin ilmeiseksi, että myös teoreettiset näkökulmat näiden kysymysten äärellä olisivat vahvasti mukana. Kirjan luvut käsittelevät nykyaikaisia omaehtoisen kulttuurin muotoja ja niiden kehitystä, käsitteellisiä ongelmia, vaihtuvia merkityksenantoja, uudenlaisia genrejä ja omaehtoisen ilmaisun kiinteää suhdetta yhteisöihin, maailman tapahtumiin, kaupalliseen tuotantoon ja teknologiaan. Niinpä *Kansanperinne 2.0 Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin* ei pelkästään luo katsausta oman aikamme omaehtoiseen kulttuuriin ja sen tutkimiseen vaan pyrkii tarjoamaan välineitä vastaavien, muuttuvien ilmiöiden tarkasteluun myös tulevaisuudessa. Samalla se tarjoaa tuoreita näkökulmia myös vanhempien ilmiöiden tulkitsemiseen.

Kohti laajempia näkökulmia

Nykykulttuurin kokoelmien vertailussa muuttujana ei ole pelkästään kehittyvä kulttuurinen ympäristö vaan myös tutkijoiden tapa lähestyä ja käsitteellistää sitä. Esimerkiksi folkloren kansanomaisuutta määritellään ilmaisun rekisterinä tai valittuna toimintapositiona, ja sen sanastoa ovat vernakulaari ja omaehtoisuus. Perinneaineuksen alkuperältä ei enää vaadita "aitoa kansanomaisuutta", vaan omaehtoista kulttuuria on myös osallistuminen kaupallisesti tuotetun kulttuurin tulkintaan ja käyttöön. Voidaan myös sanoa, että 2000-luvulla folkloristiikan tutkimuskohde ei enää ole ensisijaisesti folklore vaan monenlaiset omaehtoisen kulttuurin muodot, merkityksenannot ja osallistuminen.

Vielä 1970-luvulla nykyisyyden ja menneisyyden välillä oli folkloristiikassa latautunut kah-tiajako. Aikalaisfolklore koettiin muunnelmaksi perinteisestä, "oikeasta" folkloresta, joka liitettiin lähtökohtaisesti menneisyyteen. Kärjistäen nykyinen viittasi triviaaleihin jäänteisiin ja suomalaista kulttuuria uhkaaviin ylikansallisiin kuvastoihin, jotka modernissa ympäris-tössä korvasivat vanhemman aidon, kansallisen folkloren. Kun Matti Kuusi alkoi 1950-luvun lopulta lähtien ehdotella aikalaiskulttuurinkin tarkastelua kansanrunouden tutkimuksessa, yhtenä tehtävänä oli siihen kohdistuvan, Kuusen itsensäkin harjoittaman väheksynnän lie-ventäminen. (Kuusi 1959; Kuusi 1974a.)

Kun "aito kansanomaisuus" vielä oli tärkeä folkloren kriteeri, populaarikulttuurin äärellä syn-tynyt perinne vaati selkeän eronteon "oikeaan" folkloreen. Tosin jo 1970-luvullakin tiedos-tettiin aidon ja epäaidon perinteen erottelun ja määrittelyn hankaluus. (Laaksonen 1974,

163.) 1980-luvulta lähtien oman ajan ilmiöitä on lähestytty ja ymmärretty laajemmin perinteenä, vaikka se usein nimettiinkin ”nykyperinteeksi” erotuksena oletuksena olevalle vanhalle perinteelle. Eronteko näkyi erillisissä termeissä, jotka liittyivät perinneaineuksen alkuperään tai välittymiskanaviin, kuten *booklore*, *faxlore*, *poplore* ja *medialore*. Lisäksi folkloren hyödyntäminen ja käyttö erotettiin ”aidosta” folkloresta omilla termeillään kuten *folklorismi* ja *fakelore*. Tällaiset termit ilmaisevat kaksijakoista suhtautumista populaarikulttuurin vaikutuksesta syntyneeseen perinteeseen: se on perinnettä mutta ei varsinaista perinnettä. Vähitellen perinteen vanhuus aitouden merkitsijänä alkoi menettää merkitystään folkloristiikassa. Laajemmat keskustelut aitoudesta ja autenttisuudesta johtivat käsitteen konstruktivisen luonteen tunnistamiseen ja sen tarpeellisuuden kyseenalaistamiseen. (Bendix 1997, 21 & 214–217.) Täysin tästä erillisten termien kehittämisen tarpeesta ei kuitenkaan ole päästy eroon – puhummehan itsekin internet-folkloresta. Meille se on kuitenkin vain laajaa kenttää rajaava tarkennus.

Ajankohtaisuuden haaste

Nykypäivän ilmiöitä luotaavien kokoelmien erityisenä haasteena on ajan kulumisen ja nykyiseksi julistautuvan auttamaton vanheneminen. Matti Kuusen aikana kirjoitetut kokoelmat operoivat vielä pääasiassa uuden ja vanhan välisellä kahtiajaolla, jossa moderni maailma oli ikään kuin pysyvä asiointila. Leea Virtasen aikaa edustaneet kokoelmat ymmärsivät jo ”nykyajan” pitempään kestäneeksi ja alati muuttuvaksi. Pöysä ennusti *Betoni kukkii* -kokoelman alkusanoissaan, että teos tulee vanhenemaan nopeasti. Modernissa ympäristössä hän folklore reagoi kaupallisiin trendeihin ja maailman tapahtumiin ja muuttuu nopeassa tahdissa. *Vitsistä videoon* pohdiskeli moderninjälkeistä aikaa, joka kääntyy refleктоimaan itseään (Koski 1996). Molemmissa *Kirjoituksia nykyperinteestä* -tyyppinen alaotsikko ilmensi väistämättä jo teoksen ilmestyessä eilisen nykyisyyttä.

Kansanperinne 2.0. Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin -teoksen nimestä jätettiin nykyisyys pois, ja ajankohtaa määritellään vuosiluvun avulla. Epäsuorasti uutuus on kuitenkin mukana, koska 2.0 viittaa arkikielessä uudempaan versioon jostakin jo olemassa olevasta. Ironista tietenkään on se, että itse fraasi on jo perin kulunut. Kirjan nimessä sen voi ymmärtää sekä tutuna sanontana että faktisesti tietyntyyppisenä nettiympäristönä. Vuosituhannen alussa termillä Web 2.0 viitattiin internetissä tapahtuneisiin muutoksiin kohti entistä toiminnallisempaa ja yhteisöllisempää toimintaa ja osallistumista. Sosiaalisen median mahdollistavana teknologiana Web 2.0 teki omaehtoisesta kulttuurista monimuotoisempaa ja muutti sen leviämiskanavia (Koski 2023, 7). Sellaisena se liittyy olennaisesti teoksessa käsiteltyihin teemoihin. Internetissä Web 2.0 ei toki ole enää pitkään aikaan ollut se viimeisin sana, sillä olemassa ovat myös jo sukupolvet 3.0, 4.0 ja 5.0. Ne edustavat verkon hajauttamista ja toiminnan hienosäätöä, jossa verkon keskusjohtoisuutta voidaan purkaa. Laajan yleisön internet-folklore kuitenkin perustuu Web 2.0:n toimintalogiikkaan, jossa omaehtoisen kulttuurin vuorovaikutus verkkoja ja tuotantoja hallitsevien kaupallisten ja valtiollisten instituutioiden kanssa on vielä vahva. (Koski 2023, 7–8.) Näin ollen ilmaus 2.0 sijoittaa teoksen ajalliseen kontekstiinsa sen sijaan että sillä tarkoitettaisiin uusinta uutta.

Nyky aika ja perinne ovat aikamme folkloristille luonteva yhdistelmä, vaikka maallikoilta tuleekin asiasta joskus mutinaa. Meille perinne on ennen kaikkea kulttuurisen toiminnan välittymistä ja omaksi koetun yhteisöllisen kulttuurin reproduktiota. Sellaisena voi olla uutta ja jatkuvasti uudistuvaa. Tutkimus ei voi pysyä täysin ajan hermolla, kun muutos on jatkuvaa.

Kun performanssi on ohi, se on jo menneisyyttä, ja meemi voi vanheta noloksi parissa päivässä. Kulttuuriset pysäytyskuvat eri vuosikymmeniltä ovat silti vanhetessaankin tärkeitä. On huojentavaa, ettei *Vitsistä videoon* ole enää viimeisin nykykulttuurin kokoelmamme. Nyt sitäkin voi lukea oman aikansa edustajana. Että sellaista se oli, kun vitsejä levitettiin kopiokoneilla.

Lähteet

- Folklore tänään*. 1974. Toimittaneet Hannu Launonen ja Kirsti Mäkinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aika on aikaa... Tutkielmia poploresta*. 1974. Toimittanut Seppo Knuuttila. Helsinki: Gaudeamus.
- Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*. 1989. Toimittanut Jyrki Pöysä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*. 1996. Toimittaneet Eeva-Liisa Kinnunen, Kaarina Koski, Riikka Penttilä ja Minttu Pietilä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kansanperinne 2.0. Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin*. 2023. Toimittaneet Kaarina Koski ja Tuomas Hovi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kirjallisuus

- Bendix, Regina. 1997. *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Koski, Kaarina. 1996. "Moderni, postmoderni ja nykyperinne". Teoksessa *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*, toimittaneet Eeva-Liisa Kinnunen, Kaarina Koski, Riikka Penttilä ja Minttu Pietilä, 17–32. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koski, Kaarina. 2023. "Johdatus 2000-luvun omaehtoisen kulttuurin tarkasteluun." Teoksessa *Kansanperinne 2.0. Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin*, toimittaneet Kaarina Koski ja Tuomas Hovi, 7–57. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusi, Matti 1959. "Kansanperinteen metamorfoosi." *Suomalainen Suomi* 7, 395–399.
- Kuusi, Matti. 1974a. "Poplore". Teoksessa *Folklore tänään*, toimittaneet Hannu Launonen ja Kirsti Mäkinen, 11–23. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kuusi, Matti. 1974b. "Folklore – Poplore". Teoksessa *Aika on aikaa... Tutkielmia poploresta*, toimittanut Seppo Knuuttila, 9–16. Helsinki: Gaudeamus.
- Laaksonen, Pekka. 1974. "Folklorismi, sovellettua perinnettä." Teoksessa *Folklore tänään*, toimittaneet Hannu Launonen ja Kirsti Mäkinen, 158–166. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä, Jyrki. 1989. "Uusi kansanelämä suomalaisen folkloristiikan tutkimuskohteena". Teoksessa *Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä*, toimittanut Jyrki Pöysä, 7–16. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT Kaarina Koski on folkloristiikan ja kansanuskontutkimuksen dosentti ja työskentelee kulttuurien tutkimuksen yliopisto-opettajana Turun yliopistossa.

FT Tuomas Hovi on folkloristiikan tutkija Turun yliopistossa.